

نسخه‌های کهن و جدید نهج البلاغه

سید محمود مرعشی نجفی

اینک به معرفی ۲۵ نسخه بسیار نفیس و کهن از کتاب نهج البلاغه که در این کتابخانه وجود دارد - می‌پردازیم . یاد آور می‌شود که نسخه‌های نفیس دیگری در کتابخانه آیت الله مرعشی وجود دارد ، که کهن و قدیمی نیستند ، لکن از لحاظ تصحیح و مقابله و دستخط علما و دانشمندان ، از اهمیت ویژه برخوردارند که ما در پایان به معرفی اجمالی آنها بسنده می‌کنیم .

با درود به روان پاک و مطهر بنیانگذار کتابخانه ، که با انقلاب فرهنگی خود ، موفق شد مجموعه عظیمی از میراث گذشتگان را فراچنگ آورده ، و در طبّی اخلاص قرار داده و تقدیم جامعه اسلامی کند .

کتاب گرانسنگ نهج البلاغه ، اثر دانشمند برجسته شیعی در سده پنجم هجری ، محمد بن حسین موسوی ، معروف به سید رضی (متوفی ۴۰۶ ق) یکی از مشهورترین کتابهای اسلامی است که آن را اخ القرآن نیز نامیده‌اند . این اثر دربرگیرنده منتخبی از خطبه‌ها ، نامه‌ها و سخنان حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) است که دارای مطالب متنوع در موضوعات گوناگون است . عده‌ای آن را در ردیف کتابهای حدیث ثبت کرده‌اند و برخی در شمار کتب اخلاق و مواعظ ، و بعضی در ردیف کتابهای ادبی ، و دسته‌ای هم آن را از جمله کتابهای حکمت و کلام دانسته‌اند . البته همه نظریه‌ها را می‌توان صحیح دانست ، چه ، این کتاب مجموعه‌ای از مطالب مختلف و دریایی از علوم و معارف است که هیچ کس نمی‌تواند از آن بی‌بهره باشد .

تاکنون این اثر ارزشمند ، به چندین زبان ترجمه و چاپ شده ، و نیز بیش از ۱۵۰ شرح شناخته شده ، به فارسی و عربی ، بر آن نوشته‌اند ، که تعدادی از آنها چاپ و منتشر گردیده است . نسخه‌های بسیار کهن و نفیسی از این اثر جاودانه در کتابخانه‌های مختلف عمومی و خصوصی داخل و خارج کشور وجود دارد که در هیچ یک از آنها ، به تعدادی که در کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره) موجود است ، وجود ندارد .

۱. نوع خط : نسخ مُعرب

کاتب : حسین فرزند حسن فرزند حسین مؤدب

تاریخ کتابت : ذی قعدة سال ۴۶۹ ق

عنوانها و نشانیها : مشکی درشت

تعداد برگ : ۱۷۱ تعداد سطر : ۲۱

نوع جلد : تیماج مشکی ضریبی با ترنج و لچک ترنج

اندازه متن کتاب : $۱۳\frac{۱}{۴} \times ۹\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر

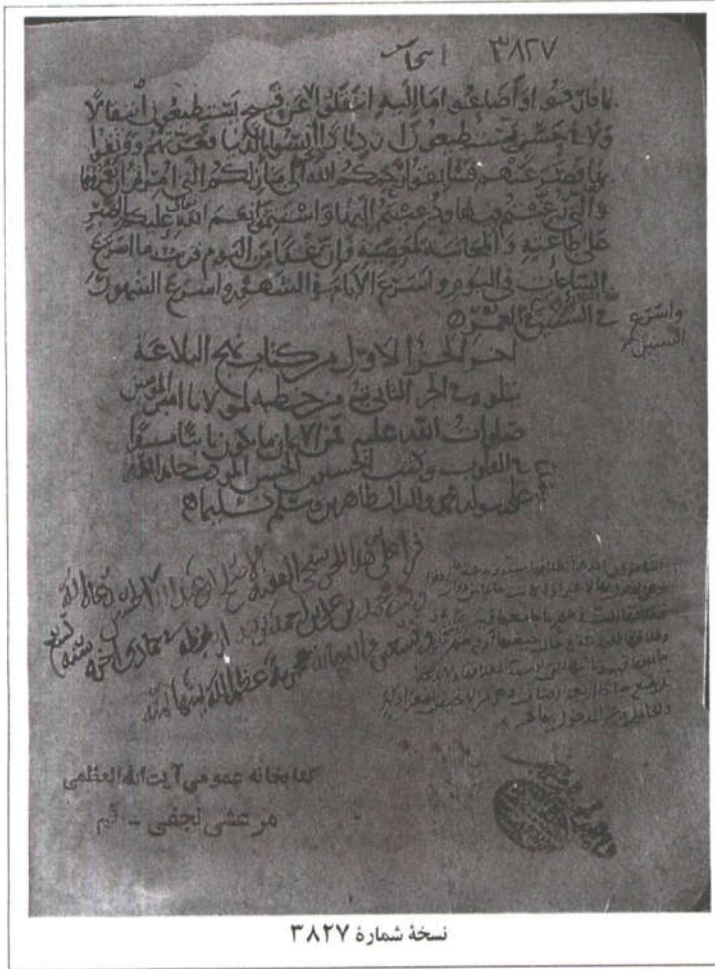
اندازه جلد : $۲۶\frac{۱}{۴} \times ۱۲\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر

شماره ثبت : ۳۸۲۷ نوع کاغذ : خانبالغ

آغاز : « حمد الله الذی جعل الحمد ثمناً لنعمانه ، و معاذاً من

بلائه ، و وسیلاً لی جنانه ، و سبباً لزیادة إحسانه ... »

مشهور سده پنجم هجری است ، بسیار نفیس و چنین نسخه‌ای با این قدمت و کتابت و نفاست در هیچ کتابخانه‌ای وجود ندارد .

نسخه شماره ۳۸۲۷

۲. نوع خط : نسخ مُعرب

تاریخ کتابت : اوایل سده ششم هجری

عنوانها و نشانیها : ثلث مشکی درشت

تعداد برگ : ۱۰۹ تعداد سطر : ۱۱

نوع جلد : تیماج قهوه‌ای ضربی از سده هفتم هجری

اندازه متن کتاب : ۱۹ × ۱۱ ۱/۲ سانتیمتر

اندازه جلد : ۲۴ × ۱۶ سانتیمتر

شماره ثبت : ۲۳۱۰

نسخه در حاشیه تصحیح شده است . روی برگ آغاز نسخه اجازه‌ای است به خط مصدق، فرزند حسن فرزند حسین که برای ابوالمظفر محمد ، فرزند زین العابدین ابی‌العز احمد ، فرزند جلال‌الدین ابوالمظفر محمد ، فرزند عبیدالله ، فرزند جعفر در رجب سال ۵۲۹ق نوشته شده است. در یک برگ، قبل از برگ آغاز نسخه ، تملک علاء‌الدین شعار ونجم‌الدین فرزند محمد

انجام : « وهذا حين انتهاء الغاية إلى قطع المختار من كلام أمير المؤمنين عليه السلام... »

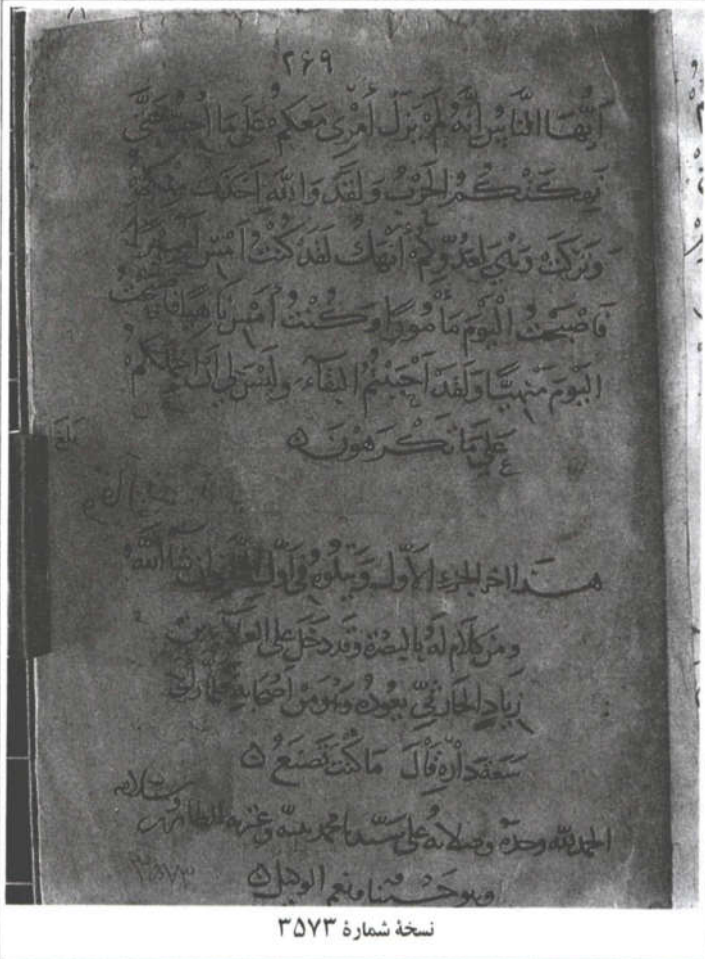
در حاشیه تصحیح شده ، وحاشیه‌نویسی اندکی دارد . هشت برگ آغاز نسخه ، ننویس شده ، و روی برگ آغاز وچند موضع دیگر ، مَهر سید علی الموسوی و الراجی زین العابدین بن علی الموسوی آمده است . در پایان جزء اول نسخه ، نشانی قرائتی است از محمد ، فرزند بندار ، بدین عبارت : « قرأ علیّ هذا الجزء شیخی الفقیه الاصلح ، ابو عبدالله الحسینی رعاه الله ، وكتب محمد بن علی بن احمد بن بندار بخطه فی جمادی آخره سنة تسع وتسعين وأربعمائة هجرية عظم الله یمنها بمنه . » از این عبارت برمی آید که ابن المؤدب ، کاتب نسخه ، استاد ابن بندار بوده است و معمولاً در آن سده‌ها، استاد ، کتاب را برای شاگرد خود می‌خوانده ، و این یکی از راههای اجازات نقل حدیث بوده است . شرح حال ابن مؤدب در چند موضع از جلد دوم کتاب ریاض العلماء و حیاض الفضلاء ، تألیف مولی عبدالله افندی اصفهانی ، در هفت جلد ، از انتشارات این کتابخانه ، آمده است .

همچنین در طبقات أعلام الشيعة، ص ۶۱ والثقات العیون ، ص ۷۱ وأعیان الشيعة ، ج ۵ ، ص ۴۷۳ و ۴۷۷ و ج ۶ ، ص ۱۳۹ آمده است . بدین عبارت : « أبو عبدالله الحسین بن الحسن بن الحسین المؤدب الفقیه ، من الاعلام المقاربین لعصر الرضی والمرتضی ، وهو من علماء الشيعة ، وقد أجازہ تلمیذہ الشیخ محمد بن علی بن احمد بن بندار رواية نهج البلاغة باجازه... » که عبارت آن همان است که از ابن بندار نقل شد . ناگفته نماند که این نسخه همان نسخه‌ای است که افندی در کتاب ریاض العلماء از آن نام می‌برد و در کتابخانه شخصی او موجود بوده وهم اکنون در این کتابخانه نگهداری می‌شود . تاریخ کتابت این نسخه ، دقیقاً سال ۴۶۹ق است ؛ لکن بعضی احتمال داده‌اند که سال ۴۹۹ق باشد ، و این تاریخ با حروف کتابت نسخه مغایر است .

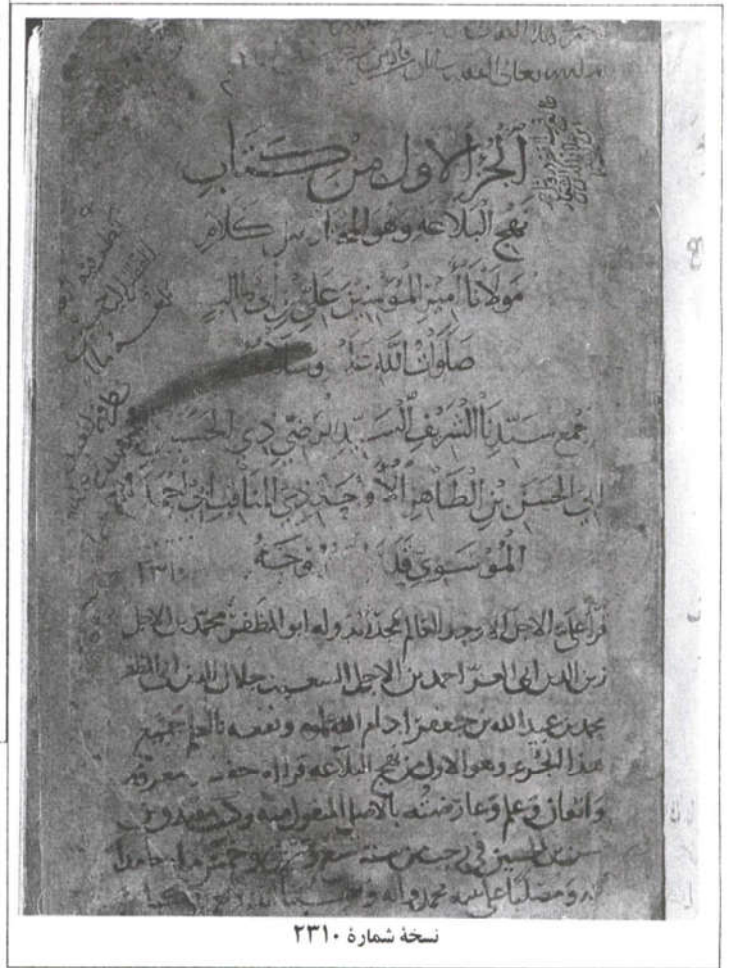
این جانب به مناسبت یک‌هزارمین سال درگذشت شریف رضی آن را در سال ۱۴۰۶ق در قم ، به صورت تصویری ، همراه با یک مقدمه ، به چاپ رساندم . و در آن پاره‌ای از اختلافات این نسخه با نسخه‌های چاپی را برشمردم . این نسخه از نظر قدمت تاریخ کتابت ، و نیز کاتب نسخه ، که از دانشمندان

نسخه از لحاظ قدمت تاریخ کتابت فوق العاده اهمیت دارد. از لحاظ خط نیز بسیار ممتاز، و اوج هنر خطاطی در اوایل سده ششم هجری است.

حلبی حنفی انصاری معروف به ابن الحلقا، و احمد، فرزند احمد هاشمی، در هشتم جمادی الاول سال ۷۰۵ ق، و نیز تملک هادی، فرزند ابراهیم، فرزند علی، فرزند محمد، فرزند علی، فرزند فرج، و همچنین درویش علی فرزند علاء الدین شعار آمده است. این نسخه نیز از نظر قدمت تاریخ کتابت، بسیار نفیس و فوق العاده اهمیت دارد، و شامل خطبه های کتاب تا جمله «ومن کلام له علیه السلام فی معنی طلحة و الزبیر» است.

نسخه شماره ۳۵۷۳

نسخه شماره ۲۳۱۰

۴. نوع خط: نسخ مُعرب

تاریخ کتابت: سده ششم هجری

عنوانها و نشانیها: شنگرف و مشکی درشت و سبز

تعداد برگ: ۳۱۱ تعداد سطر: ۱۲

نوع جلد: تیماج قهوه ای

اندازه متن کتاب: $۱۳\frac{۱}{۴} \times ۱۱$ سانتیمتر

اندازه جلد: $۲۱\frac{۱}{۴} \times ۱۷$ سانتیمتر

شماره ثبت: ۱۵۴

نسخه دارای حاشیه نویسی است. روی برگ آغاز، نام کتاب و مؤلف، با خط ثلث با شنگرف، و چند بیت در مدح کتاب آمده است. و نیز پشت برگ آغاز، در میانه، نقش رنگین و نیز در برگ دوم در میانه، نقش رنگین دیگری آمده که متأسفانه رطوبت دیده و فرسوده شده است. در

۳. نوع خط: نسخ مُعرب درشت ممتاز

تاریخ کتابت: اوایل سده ششم هجری

عنوانها و نشانیها: مشکی درشت

تعداد برگ: ۱۳۵ تعداد سطر: ۱۳

نوع جلد: تیماج زرد، عطف تیماج، قهوه ای سوخته

اندازه متن کتاب: $۱۸\frac{۱}{۴} \times ۱۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر

اندازه جلد: ۲۴×۱۵ سانتیمتر

شماره ثبت: ۳۵۷۳ نوع کاغذ: خانبالغ

برگ آغاز نسخه افتاده و شامل جزء اول کتاب است. این

حواشی ابیاتی در مدح کتاب و نیز تملکهای از حسین فرزند حیدر حسینی کرکی، و محمد شریف، فرزند شمس الدین محمد آمده است.

برگ ۲۲ وانجام نسخه، نونویس شده است. روی برگ پایان، تاریخ ولادت احمد شریف حسینی، فرزند شمس الدین محمد، مدعو به جان بابا، در روز پنجشنبه ۲۳ رمضان سال ۹۳۹ ق آمده است. دستخط مبارک مرحوم آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره) در برگ قبل از آغاز نسخه چنین آمده است: «کتاب نهج البلاغه من کلام مولانا الإمام أميرالمؤمنین - روحی له الفداء - والنسخة هذه نفیسة جداً من کتابات المائة السادسة، وفي حواشیها کلمات و تعالیق متخذة منقولة من شرح البيهقي والکيدري و شرح العلامة السيد فضل الله الحسيني الراوندي وغيرهم، وفي بعض مواضعه... بالذهب المحلول، وبالجملة هي من تراث السالفين، فليغتنم قدرها، حرره العبد الکئيب شهاب الدين الحسيني المرعشي النجفي، ۱۳۸۰ ق.»

۵. نوع خط: نسخ مُعرب

تاریخ کتابت: اوایل سده ششم هجری

عنوانها و نشانیهها: مشکی درشت

تعداد برگ: ۶۵ تعداد سطر: ۱۷

نوع جلد: گالینگور قهوه‌ای، عطف تیماج نیز قهوه‌ای

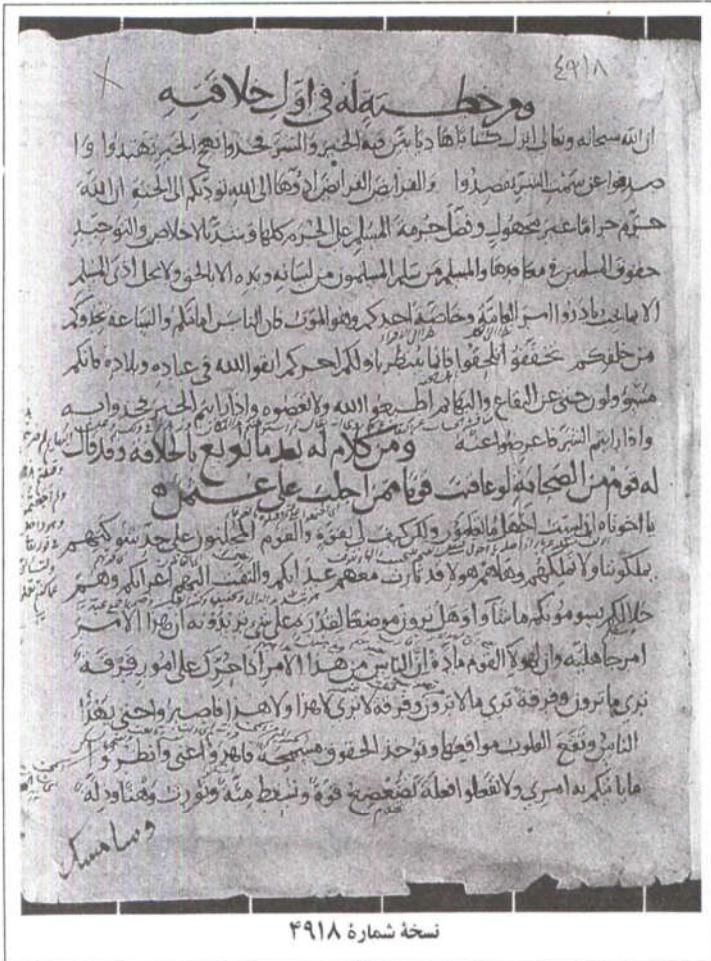
اندازه متن کتاب: ۱۶ × ۱۲ سانتیمتر

اندازه جلد: ۱۹ ¼ × ۱۵ ¼ سانتیمتر

شماره ثبت: ۴۹۱۸

برگهای این نسخه پراکنده و فرسوده است، و تا حدودی

مرمت شده است. آغاز وانجام آن افتاده است.

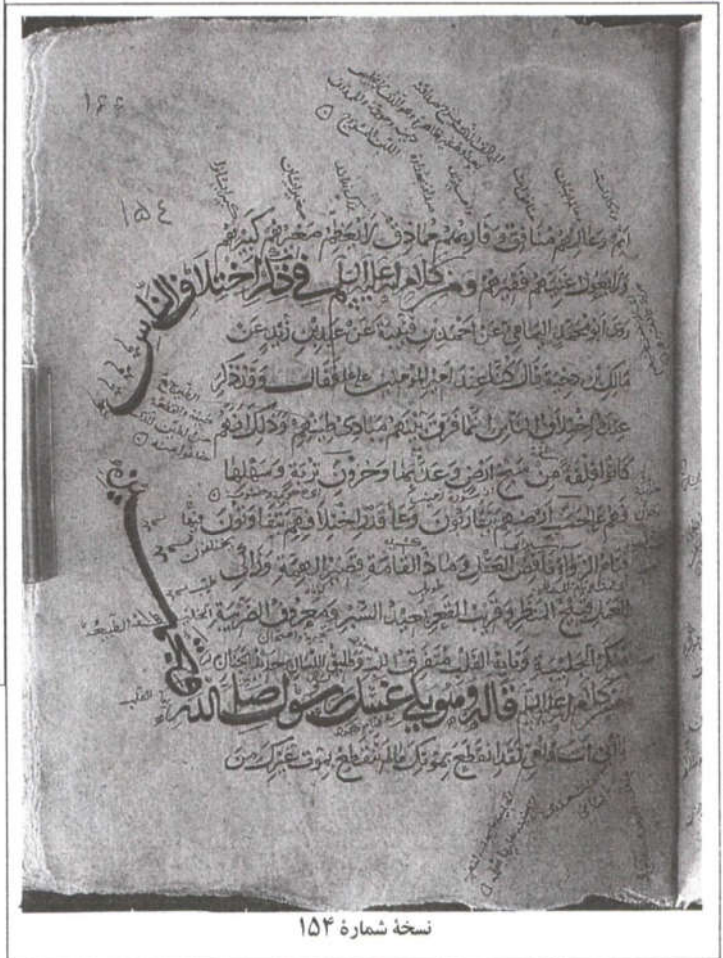
۶. نوع خط: نسخ مُعرب

تاریخ کتابت: سده ششم هجری

عنوانها و نشانیهها: مشکی درشت

تعداد برگ: ۱۸ تعداد سطر: ۱۷

نوع جلد: گالینگور قهوه‌ای، عطف تیماج نیز قهوه‌ای

اندازه متن کتاب: $12\frac{1}{4} \times 16\frac{1}{4}$ سانتیمتر

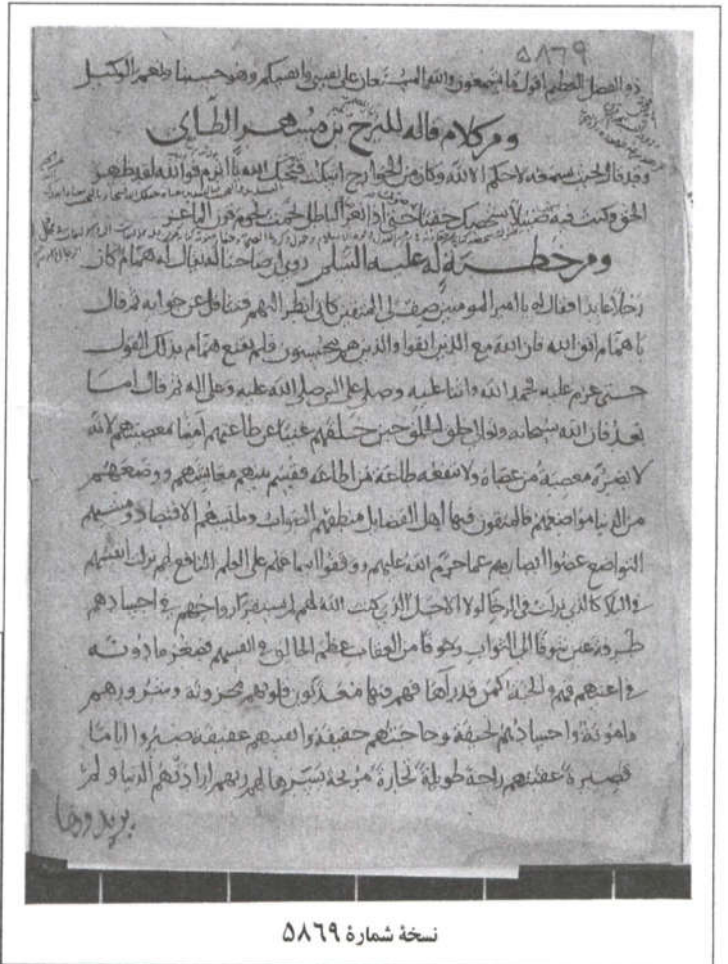
اندازه جلد: $19 \times 15\frac{1}{4}$ سانتیمتر

شماره ثبت: ۵۸۶۹ نوع کاغذ: خانبالغ

برگهایی از این نسخه افتاده است و پراکنده است بسیار دارد

و آغاز وانجام آن افتاده است .

کاتب نسخه، یکی از شارحان نهج البلاغه است. حاشیه نویسی مختصر دارد. برگ آغاز و برگهای ۹۶ و ۱۰۵ - ۱۰۸ نسخه، نونویس شده است. برگها پراکنده است. روی برگ آغاز، تملک خلیل مدرّس عبدالعظیم در ۲۹ شعبان سال ۱۰۳۹ ق، و شاگرد او محمد کاظم الموتی آمده است. دارای مهر مربع «اللهم صلّ علی محمد و آل محمد»، و مهر مربع دیگری که خوانا نیست. همچنین تملک ملا کریم، فرزند ملاحسن، در پایان نسخه آمده است. اسامی ائمه اطهار (ع) و القاب آنان، در یک برگ، در پایان نسخه آمده است. این نسخه نیز یکی از نفیستین نسخه های موجود نهج البلاغه به شمار می آید. دستخط مبارک بنیانگذار و مؤسس کتابخانه، حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره) در چهار برگ قبل از آغاز نسخه آمده است که اشعاری را به عربی در مدح نهج البلاغه از شرح نهج البلاغه کیدری، موسوم به حدائق الحقائق و نیز از شرح عبدالرحمان، فرزند عتایقی، و اشعار دیگری از ابویوسف یعقوب، فرزند احمد نیشابوری، و شیخ حسن فرزند فادار قمی، مرقوم داشته اند.

نسخه شماره ۵۸۶۹

۷. نوع خط: نسخ

کاتب: قوام الاسلام ابواسحاق اسماعیل، فرزند یعقوب،

فرزند جندی

تاریخ کتابت: اوایل ذی قعدة سال ۶۴۹ ق

عنوانها و نشانیها: مشکى درشت تر از متن، فاصله ها، نقطه

شنگرف

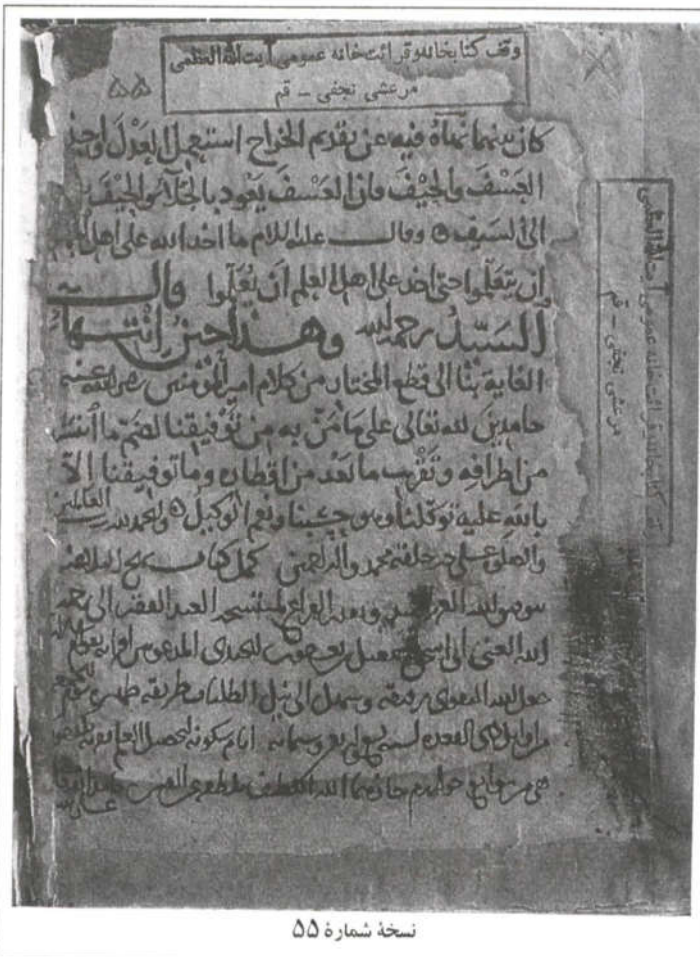
تعداد برگ: ۲۲۱ تعداد سطر: ۱۵

نوع جلد: تیماج قهوه ای ضربی با ترنج، عطف شیرازه

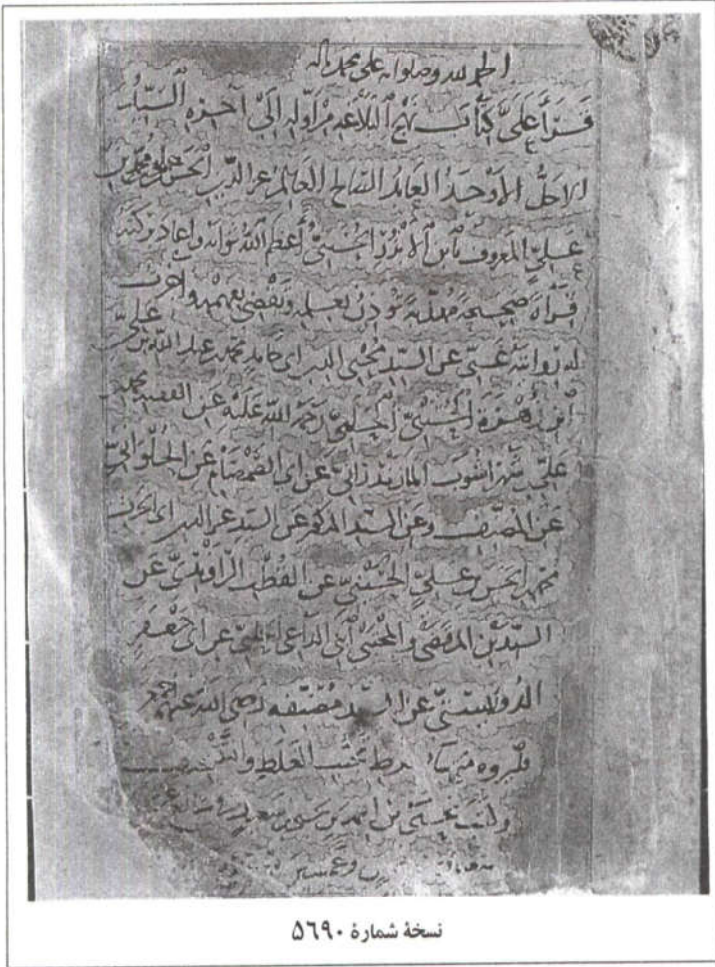
اندازه متن کتاب: $13\frac{1}{4} \times 9\frac{1}{4}$ سانتیمتر

اندازه جلد: 17×14 سانتیمتر

شماره ثبت: ۵۵ نوع کاغذ: سمرقندی

نسخه شماره ۵۵

نسخه شماره ۵۶۹۰

۸. نوع خط : نسخ مُعرب

تاریخ کتابت : سده هفتم قمری

عنوانها و نشانیها : مشکى درشت

تعداد برگ : ۱۸۸

تعداد سطر : مختلف : ۲۰ تا ۲۳

نوع جلد : گالینگور قهوه‌ای

اندازه متن کتاب : ۱۵ × ۱۰ سانتیمتر

اندازه جلد : ۱۹.۱ × ۱۳ سانتیمتر

شماره ثبت : ۵۶۹۰

نسخه در حاشیه تصحیح شده است . روی برگ آغاز ، اجازه‌ای است که یحیی ، فرزند سعید ، برای عزالدین حسن ، فرزند علی ، فرزند محمد ، فرزند علی ، معروف به ابن‌الابزر حسینی در ۲۷ شعبان سال ۶۵۵ ق با دستخط مبارک خود نوشته است . همچنین روی برگ دوم ، قبل از آغاز ، اجازه دیگری است که ابوالفضل راوندی برای علاءالدین علی ، فرزند یوسف ، فرزند حسن ، به خط مبارک خود نوشته است . تملک محمد ، فرزند سلیمان ، در ششم شوال سال ۶۷۹ ق در کنار آن آمده ، و نیز در برگ بعد ، استاد قطب راوندی به کتاب و اجازه وی به زین‌الدین ابوجعفر محمد ، فرزند عبدالحمید ، فرزند محمد آمده است . این نسخه نیز یکی از نفیست‌ترین نسخه‌های موجود نهج البلاغه است . چهارده برگ از پایان ، و چند برگ دیگر در میانه ، در رجب سال ۱۰۴۱ ق به خط محمد باقر واعظ نونویس شده است . در برگ قبل از آغاز ، اشعاری به عربی ، در مدح کتاب نهج البلاغه آمده است . مُهر آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره) در آغاز و انجام نسخه به چشم می‌خورد .

۹. نوع خط : نسخ مُعرب

کاتب : حسن ، فرزند مهدی علوی حسنی آملی بهلوی

تاریخ کتابت : نیمه ربیع‌الاول سال ۶۷۷ ق

عنوانها و نشانیها : شنگرف

تعداد برگ : ۱۹۷ تعداد سطر : ۱۷

نوع جلد : تیماج قهوه‌ای ضربی ، عطف تیماج مشکى

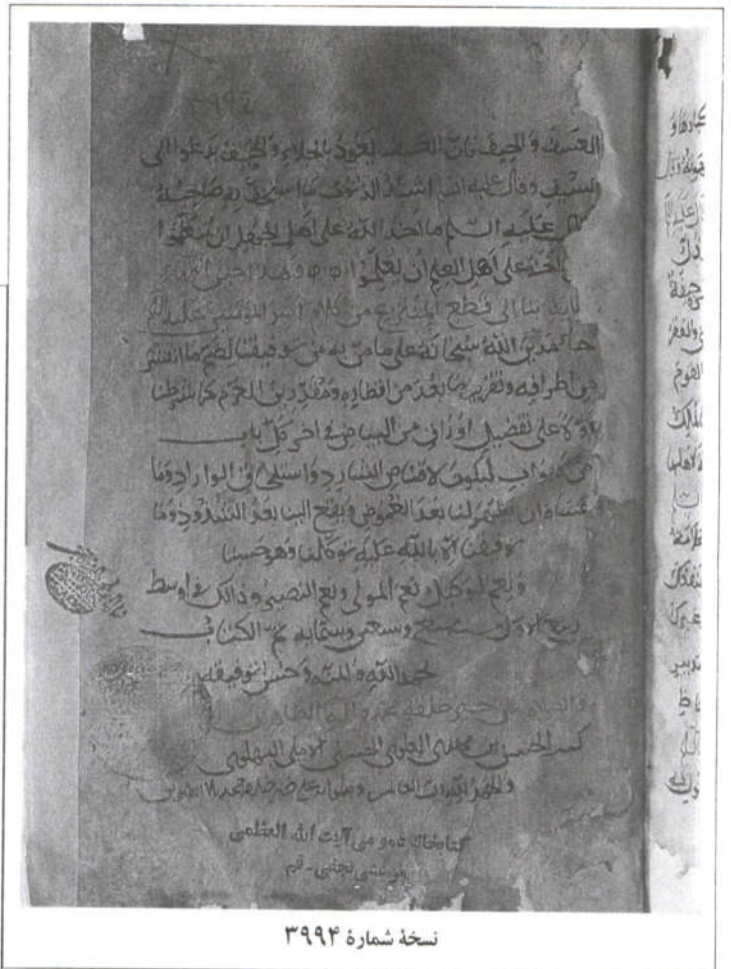
اندازه متن کتاب : ۱۷.۱ × ۱۰.۱ سانتیمتر

اندازه جلد : ۲۵ × ۱۶ سانتیمتر

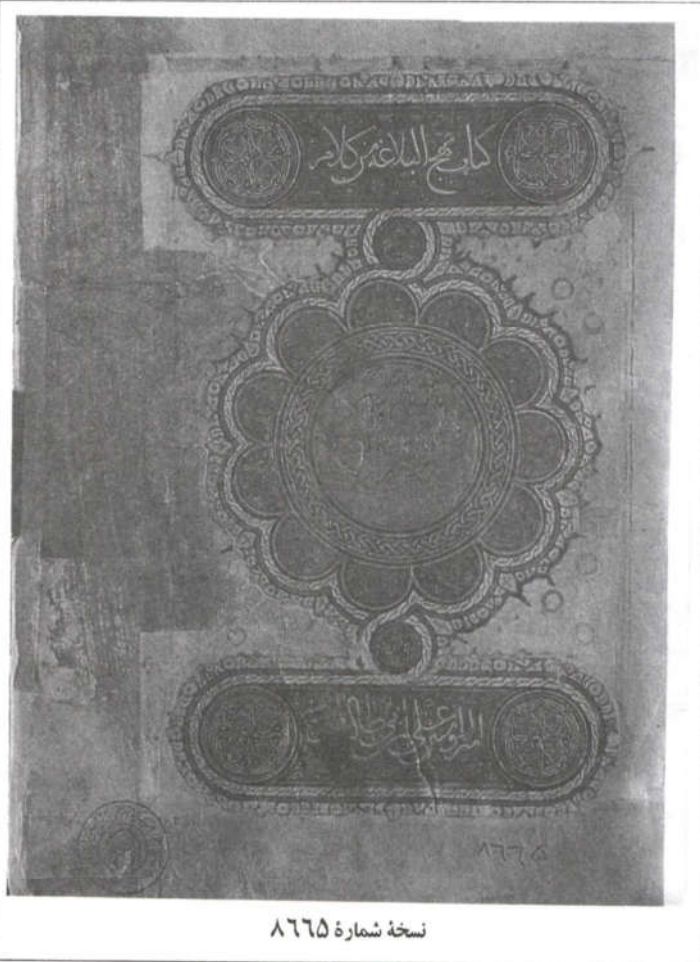
شماره ثبت : ۳۹۹۴

نسخه اندکی رطوبت دیده و فرسوده شده است . نیمه اول آن تصحیح شده ، و در حاشیه علامت مقابله دارد . برگ آغاز افتاده است .

این نسخه را این جانب ، چند سال قبل ، با مشقات بسیار ، با تعدادی نسخه خطی دیگر از اصفهان برای کتابخانه خریداری کردم ، که یکی از سوداگران این گونه آثار ، هر مبلغی را به فروشنده پیشنهاد می کردم ، او بیش از من اعلام می کرد ؛ و خدای را سپاس که موفق نگردید این نسخه را به چنگ آورد .

نسخه شماره ۳۹۹۴

نسخه شماره ۸۶۶۵

۱۰. نوع خط : نسخ درشت

کاتب : محمد فرزند ابوالمکارم

تاریخ کتابت : سال ۶۸۰ ق

عنوانها و نشانیها : شنگرف درشت یا سبز

تعداد برگ : ۲۱۴ تعداد سطر : ۱۳

نوع جلد : تیماج مشکی ضربی ، با ترنج ، ولچک ترنج خردلی

اندازه متن کتاب : $۲۱\frac{1}{۴} \times ۱۶$ سانتیمتر

اندازه جلد : ۲۵×۳۴ سانتیمتر

شماره ثبت : ۸۶۶۵

در فاصله های مطالب کتاب ، دایره های شنگرف و طلا آمده و برگها مجدول به شنگرف است . برگ آغاز دو صفحه با نقوش بسیار زیبا از طلای ناب و شنگرف آرایش داده شده ، و پشت برگ آغاز ، در میانه ، دایره زرین با آب طلای ناب و سفیداب ، و نیز در چهار گوشه ، چهار دایره رنگین کوچک بسیار نفیس ترسیم شده که نسخه را از نظر هنری با اهمیت ساخته است .

۱۱. نوع خط : نسخ مُعرب

تاریخ کتابت : یکشنبه غره شعبان سال ۶۹۸ ق

عنوانها و نشانیها : شنگرف یا مشکی درشت

تعداد برگ : ۱۴۰ تعداد سطر : مختلف : ۱۲ تا ۱۴

نوع جلد : تیماج قهوه ای

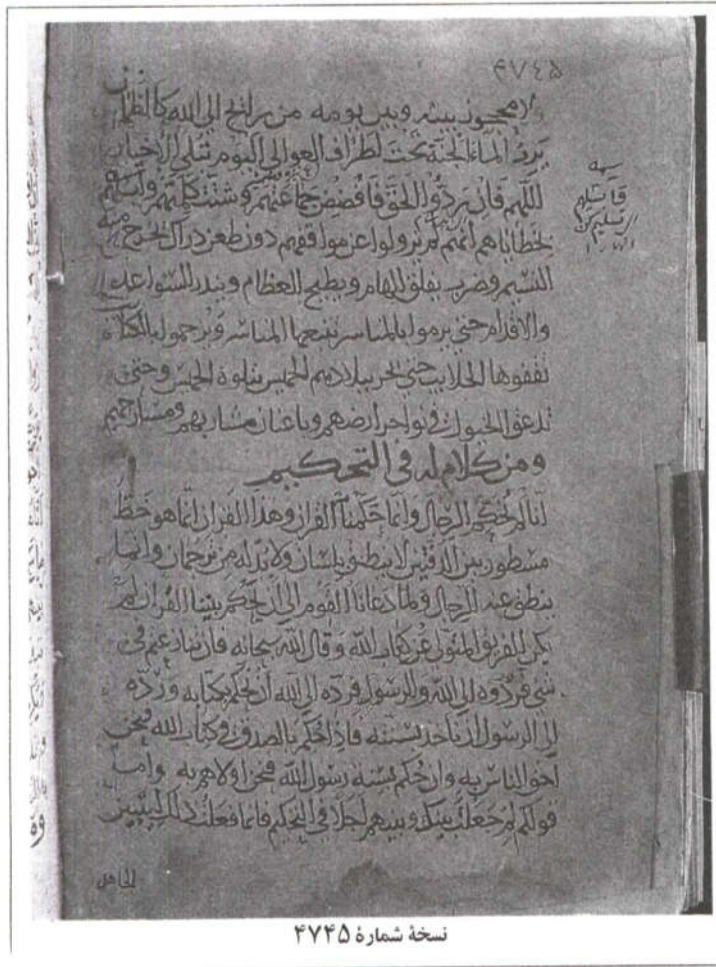
اندازه متن کتاب : $۸ \times ۱۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر

اندازه جلد : ۱۷×۱۲ سانتیمتر

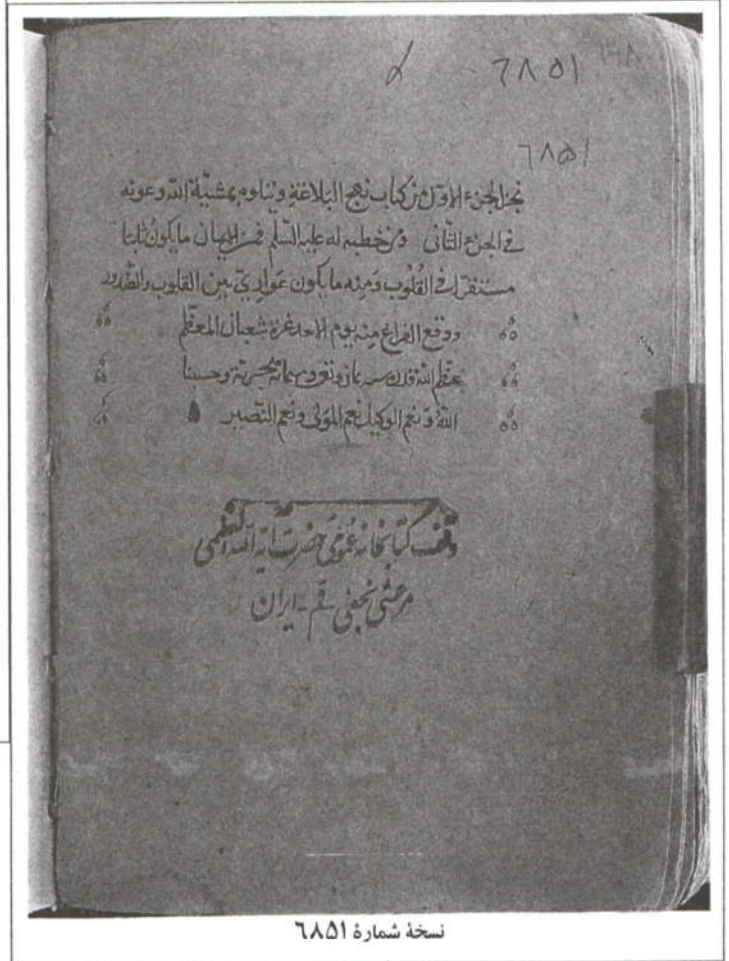
شماره ثبت : ۶۸۵۱

آغاز نسخه افتاده است ، و برگها پراکنده دارد . کتابت نسخه در پایان جزء اول آمده است . در حاشیه تصحیح شده ، و حاشیه نویسی بسیار دارد . تعدادی از برگهای نسخه

در سده نهم هجری نو نویسی شده است . کتابت ۲۸ برگ پایانی نسخه از سده ششم هجری است . برگ پایانی نسخه افتاده است . این نسخه در سه تاریخ متفاوت ، و سه نوع خط ، کتابت شده است .

نسخه شماره ۴۷۴۵

نسخه شماره ۶۸۵۱

۱۳. نوع خط : نسخ مُعرب

تاریخ کتابت : اوایل سده هفتم هجری

عنوانها و نشانیها : شنگرف و مشکی درشت

تعداد برگ : ۷۸ تعداد سطر : ۱۴

نوع جلد : تیماج قهوه‌ای ضربی ، با ترنج

اندازه متن کتاب : ۱۴ × ۱۲ سانتیمتر

اندازه جلد : ۲۰ × ۱۶ سانتیمتر

شماره ثبت : ۱۰۴۷۱

نسخه در حاشیه تصحیح شده است و اندکی حاشیه نویسی دارد ، و شامل برگهایی از باب اول و دوم کتاب است . برگها پراکنده دارد . آغاز و انجام آن افتاده است .

۱۲. نوع خط : نسخ

تاریخ کتابت : سده هفتم هجری

عنوانها و نشانیها : شنگرف

تعداد برگ : ۱۶۶ تعداد سطر : مختلف : ۱۷ تا ۲۱

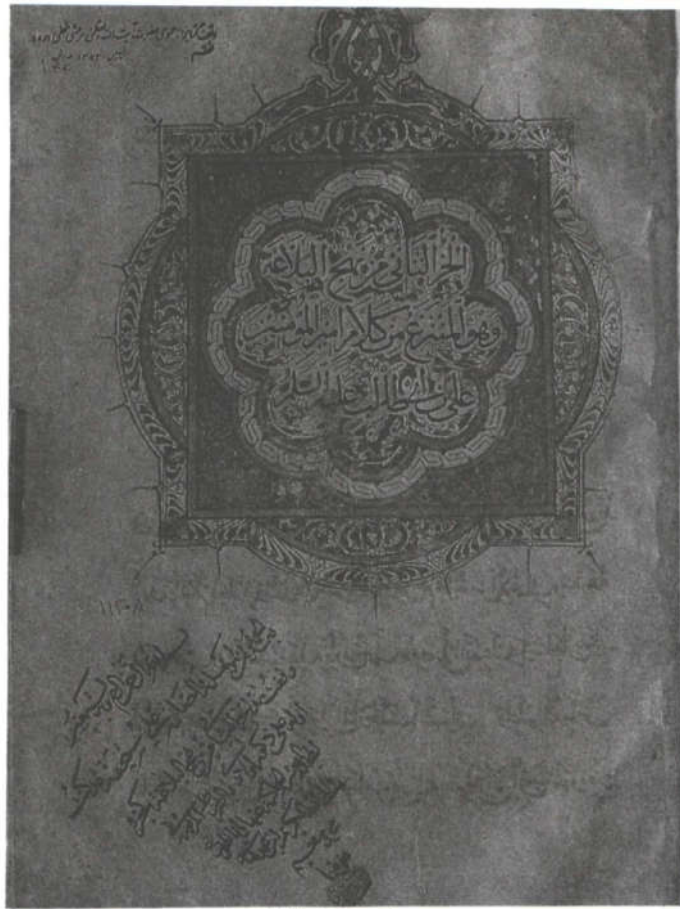
نوع جلد : گالینگور ، عطف تیماج ، قهوه‌ای

اندازه متن کتاب : ۱۷ × ۱۱ سانتیمتر

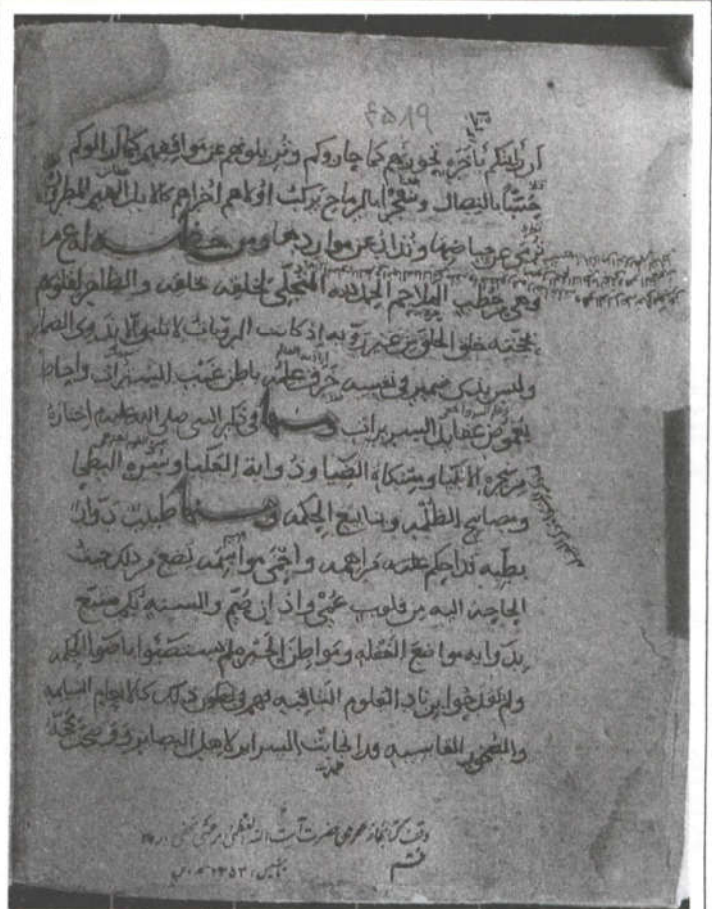
اندازه جلد : ۲۲ × ۱۵ سانتیمتر

شماره ثبت : ۴۷۴۵

پاره‌ای از برگهای پایانی نسخه ، بعد از تاریخ کتابت ، و به خط کاتب دیگر نوشته شده است . برگهای پایانی نو نویسی شده است . برگ آغاز افتاده است .

نسخه شماره ۱۱۲۰۸

نسخه شماره ۱۰۲۷۱

۱۵. نوع خط : نسخ

تاریخ کتابت : سده هفتم هجری

عنوانها و نشانیها : شنگرف و سبز و مشکی و طلا ، با خط

ثلث درشت

تعداد برگ : ۱۹۸ تعداد سطر : ۲۳

نوع جلد : تیماج قهوه‌ای ضربی ، با ترنج

اندازه متن کتاب : $۱۶\frac{۱}{۲} \times ۸$ سانتیمتر

اندازه جلد : ۲۲×۱۱ سانتیمتر

شماره ثبت : ۳۶۷۰

در فواصل ابواب نسخه ، صفحاتی از طزه با نقوش مختلف از سفیداب و آب طلاست ، و فواصل کلمه‌ها با دایره‌های زرین طلا پر شده است . مختصری حاشیه‌نویسی دارد . قبل از آغاز و بعد از پایان نسخه ، چند برگ ، شامل رساله‌های کوچکی به عربی آمده است . چند رساله کوچک ، قبل و بعد از این نسخه ، با همان کتابت آمده است ؛ از جمله : ۱ . التفاسیر المرتضویة ، شامل روایاتی از اهل سنت ، به عربی ؛ ۲ . مناجات امیرالمؤمنین

۱۴. نوع خط : نسخ و ثلث

تاریخ کتابت : اواخر سده هفتم هجری

عنوانها و نشانیها : مشکی درشت

تعداد برگ : ۳۱۰ تعداد سطر : ۱۱

نوع جلد : تیماج خردلی ، با ترنج

اندازه متن کتاب : $۲۵\frac{۱}{۲} \times ۱۷$ سانتیمتر

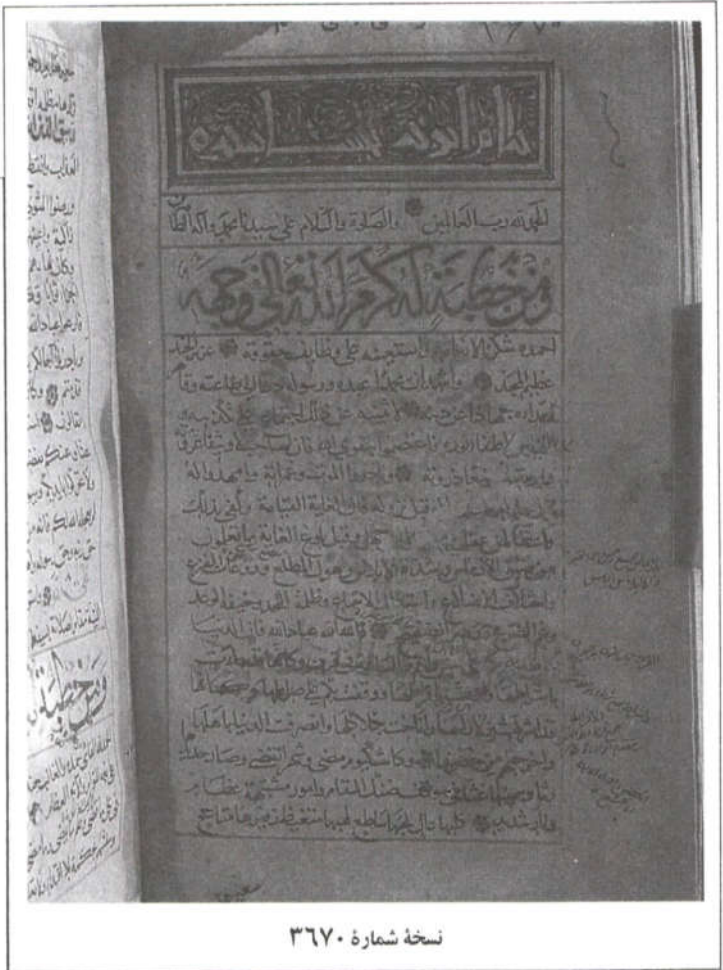
اندازه جلد : ۲۵×۳۵ سانتیمتر

شماره ثبت : ۱۱۲۰۸ نوع کاغذ : خانبالغ

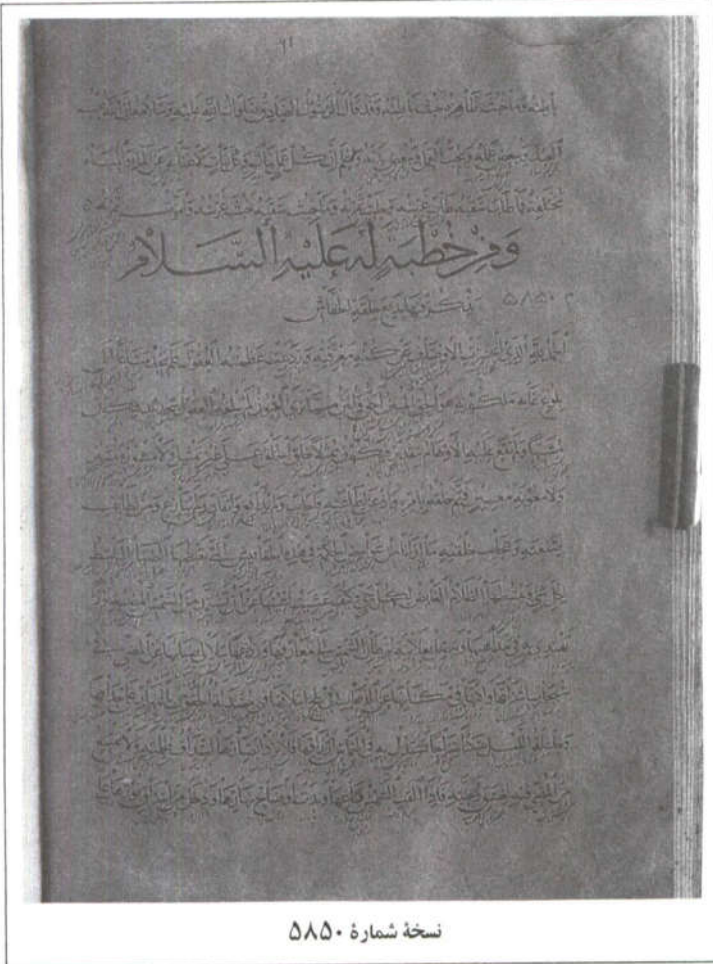
نسخه تصحیح شده است و در حواشی علامت مقابله دارد . کمی رطوبت دیده و فرسوده شده است . وقفنامه نسخه ، در آغاز جزء دوم کتاب ، از فرزند محمد هاشم محمد مقیم با مُهر « العبد المذنب محمد مقیم » آمده است . نام کتاب را به رسم مکتب بغداد در شمس و تذهیب طلا و لاجورد آورده‌اند ، نسخه بسیار نفیسی است . مجدول با آب طلای ناب ، و خط نسخ بسیار زیبا .

دارد. دستخط مبارک مؤسس و بنیانگذار کتابخانه، در پشت برگ آغاز چنین آمده است: « نهج البلاغة واكثرها من الخطوط المائة السابعة. » دو مُهر بیضی در همین برگ آمده، که قابل خواندن نیست. ۲۹ برگ از آغاز و یک برگ از انجام نسخه نو نویس شده است.

(ع) ۳۴. نثر الاکلی ۴. الوصایا لابنه امیر المؤمنین الحسن بن علی ۵. المعشرات ۷. اشعار مختلف عربی.

نسخه شماره ۳۶۷۰

نسخه شماره ۵۸۵۰

۱۶. نوع خط: نسخ و ثلث و نستعلیق

تاریخ کتابت: اواخر سده هفتم هجری

عنوانها و نشانیها: مشکى درشت

تعداد برگ: ۱۷۹ تعداد سطر: ۱۵

نوع جلد: تیماج خردلی ضربی، با ترنج و لچک ترنج

اندازه متن کتاب: $۲۲\frac{1}{۲} \times ۱۵\frac{1}{۲}$ سانتیمتر

اندازه جلد: $۳۰\frac{1}{۲} \times ۲۱$ سانتیمتر

شماره ثبت: ۵۸۵۰ نوع کاغذ: سمرقندی

نسخه بسیار نفیسی است. خط متن با نسخ زیبا، از سده هفتم هجری، و عنوانها با ثلث مُعرب و زیرنویس فارسی با شنگرف و خط نستعلیق بسیار زیبا، از اواخر سده نهم هجری. خط متن این نسخه، نمونه گویایی از تکامل خط نسخ در سده هفتم هجری است، که متأسفانه به علت حوادث گوناگون طبیعی و غیرطبیعی، غالباً چنین نمونه‌هایی کمتر در کتابخانه‌ها وجود

۱۷. نوع خط: نسخ

کاتب: حاج محمد، فرزند محمد، فرزند علی رشیدالدین

تاریخ کتابت: سه شنبه، یازدهم رجب سال ۷۰۲ ق

عنوانها و نشانیها: شنگرف

تعداد برگ: ۲۷۲ تعداد سطر: ۱۵

نوع جلد: تیماج عسلی ضربی، با ترنج

اندازه متن کتاب: ۹×۶ سانتیمتر

اندازه جلد: ۱۴×۱۰ سانتیمتر

شماره ثبت: ۱۱۴۷۲

نسخه در حاشیه تصحیح شده و اندکی حاشیه نویسی دارد. برگهایی از آغاز و انجام آن افتاده است. کتابت نسخه در برگ

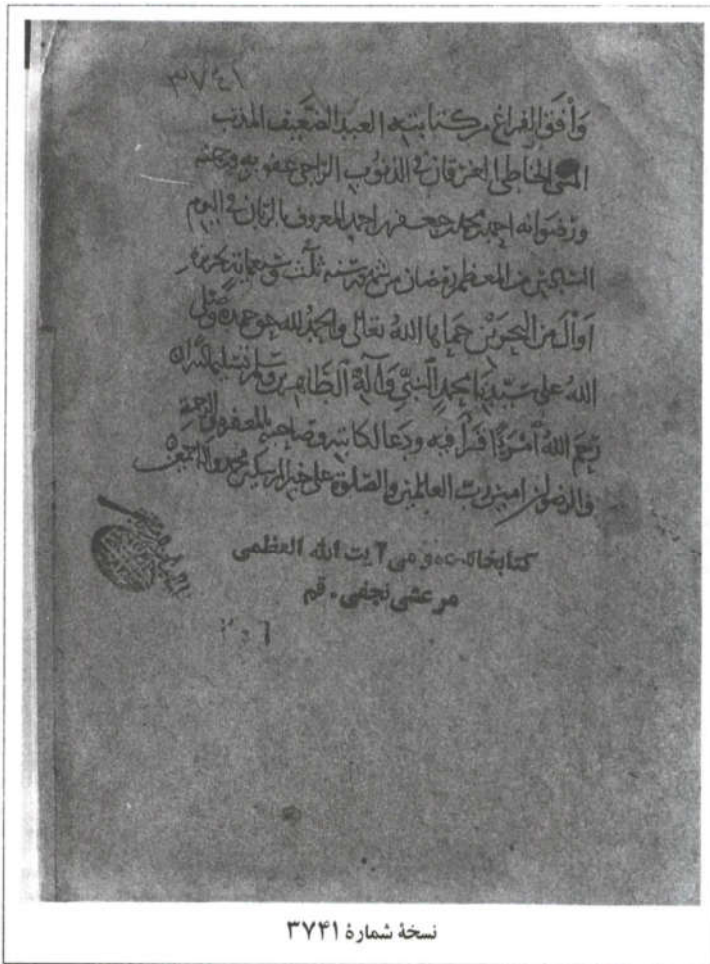
اندازه متن کتاب: $17\frac{1}{4} \times 11$ سانتیمتر

اندازه جلد: $22 \times 15\frac{1}{4}$ سانتیمتر

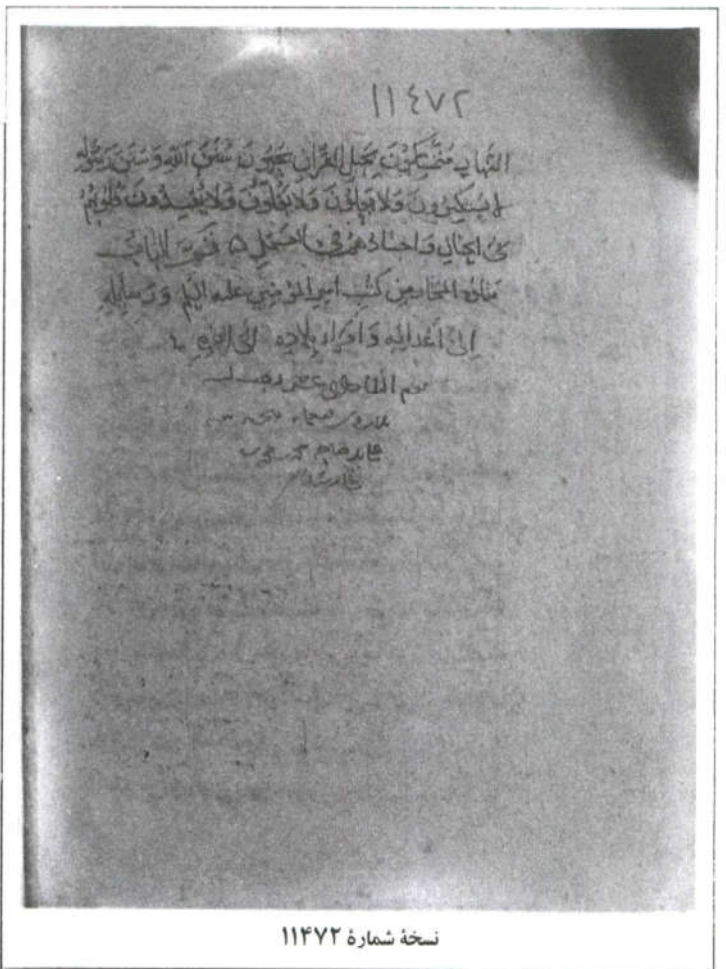
شماره ثبت: ۳۷۴۱ محل کتابت: جزیره اول بحرین

در انجام این نسخه، گفته‌هایی کوتاه از کلمات حضرت امیرالمؤمنین (ع) در دو برگ آمده، که کاتب نسخه می‌گوید در عهد مصنف بر کتاب، افزوده شده است. کاتب، این نسخه را از روی نسخه شمس الدین محمد، فرزند خزعل - که آن نسخه نیز از روی نسخه مقابله شده با نسخه ابن سکون نوشته شده - کتابت کرده است. نسخه دارای اندکی حاشیه نویسی است. برگ هفتم نونویس شده است. روی برگ آغاز مطالبی نوشته شده که فرسوده شده، و قابل خواندن نیست.

۱۶۹ آمده است. این نسخه نفیس از لحاظ قطع، کوچکترین نسخه نفیس نهج البلاغه در این کتابخانه است، که اصطلاحاً آن را جیبی نامیده‌اند. معمولاً علما و دانشمندان گذشته، در سفرها که با چهار پایان تردد می‌کردند، با خود نسخه‌های کوچکی حمل می‌کردند که از لحاظ حجم، کوچک، و بتوانند آن را به راحتی مطالعه کنند. مرحوم والد بزرگوار نیز از این گونه نسخه‌ها بسیار داشتند و در سفر، و حتی در غیر سفر، هرچند روز یک نسخه کوچک را با خود داشتند و در کمترین فرصتها، از آنها استفاده می‌کردند.

نسخه شماره ۳۷۴۱

نسخه شماره ۱۱۴۷۲

۱۸. نوع خط: نسخ مُعرب

کاتب: احمد، فرزند محمد، فرزند جعفر، فرزند احمد،

معروف به ربان

تاریخ کتابت: ششم رمضان سال ۷۰۳ ق

عنوانها و نشانیها: مشکی درشت

تعداد برگ: ۲۱۳ تعداد سطر: ۱۷

نوع جلد: گالینگور، عطف، و لبه‌برگردان با تیماج قهوه‌ای

۱۹. نوع خط: نسخ مُعرب

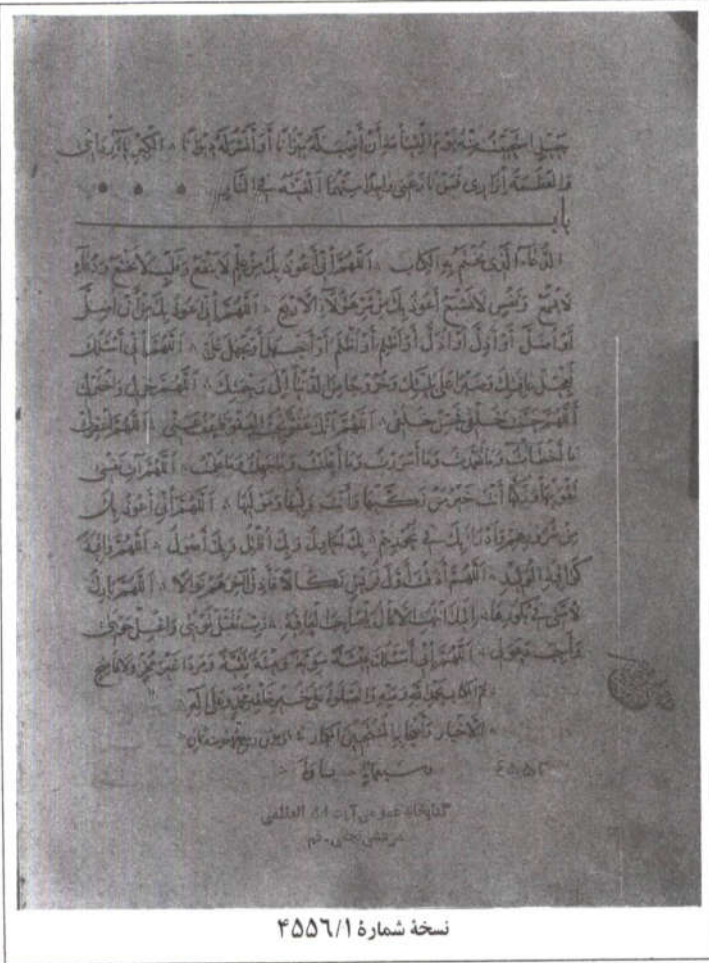
تاریخ کتابت: نوزدهم ربیع الاول سال ۷۰۷ ق

عنوانها و نشانیها: طلا و لاجورد

تعداد برگ: ۶۰۹ تعداد سطر: ۱۷

نوع جلد: تیماج قرمز ضربی طلا کوب

روی برگ آغاز نسخه ، تملکی به تاریخ ۸۱۰ ق ، و تملک دیگری از ضیاءالدین محمد ، فرزند قطب‌الدین محمد ، فرزند نظام‌الدین علی ، فرزند رکن‌الدین مسعود طیب شیرازی ، با مهر دایره‌ای « وکان الله علیماً حکیماً ». و نیز تملک مسعود ، فرزند احمد کاشانی در سال ۱۲۴۰ ق در اصفهان آمده است ، که نسخه را در همان سال در اصفهان به مبلغ ده تومان خریداری کرده است . این نسخه تصحیح شده و علامت مقابله دارد . کاتب نسخه از اهالی روستای آوه ، در نزدیکی شهرستان ساوه است ، که در قدیم شهر آبادی بوده و دانشمندان بسیاری در آن نشو و نما کرده‌اند ؛ از جمله ، ابوالفتح احمد ، فرزند ابو عبد الله بلکو ، فرزند ابوطالب آبی و یا آوی است که از شاگردان علامه حلی در سده هشتم هجری بوده است .

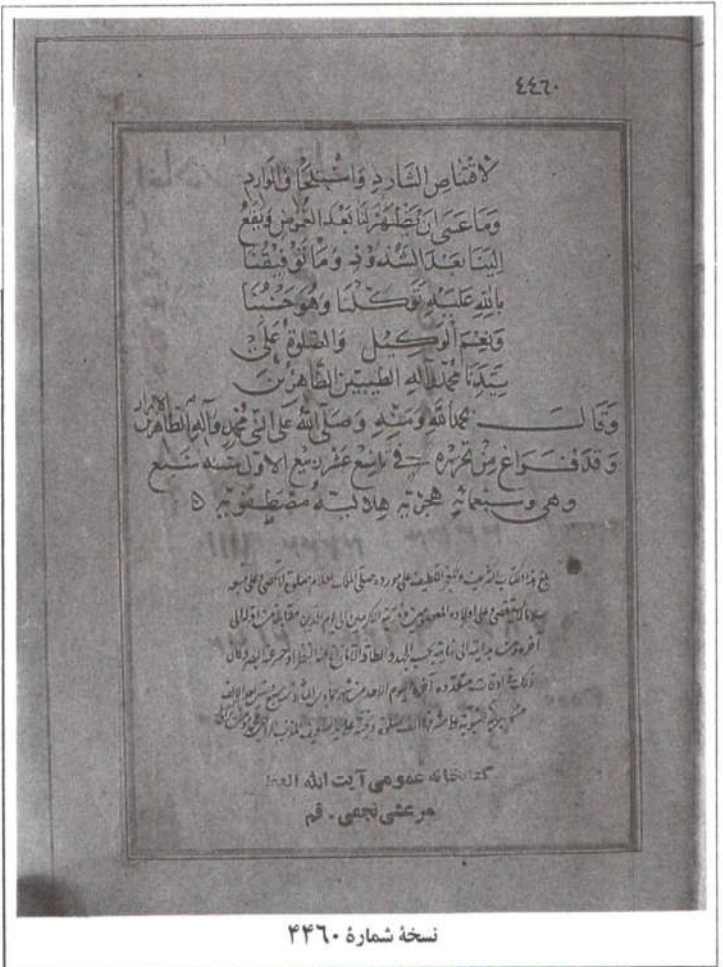

نسخه شماره ۴۵۵۶/۱

۲۱. نوع خط : نسخ مُعرب
تاریخ کتابت : اوایل سده هشتم هجری
عنوانها و نشانیها : ثلث مشکی درشت
تعداد برگ : ۵۸ تعداد سطر : ۳۴

اندازه متن کتاب : $۱۷\frac{1}{4} \times ۱۲\frac{1}{4}$ سانتیمتر
اندازه جلد : $۲۴ \times ۱۴\frac{1}{4}$ سانتیمتر
شماره ثبت : ۴۴۶۰

این نسخه را محمد مؤمن ، فرزند اسماعیل ، در روز یکشنبه از ماه جمادی الآخر سال ۱۰۶۷ ق مقابله و تصحیح کرده است . پاره‌ای از برگها مرمت شده است . نسخه ، مجدول به طلا و مرکب و لاجورد است . اندکی هم حاشیه‌نویسی دارد .

نسخه شماره ۴۴۶۰

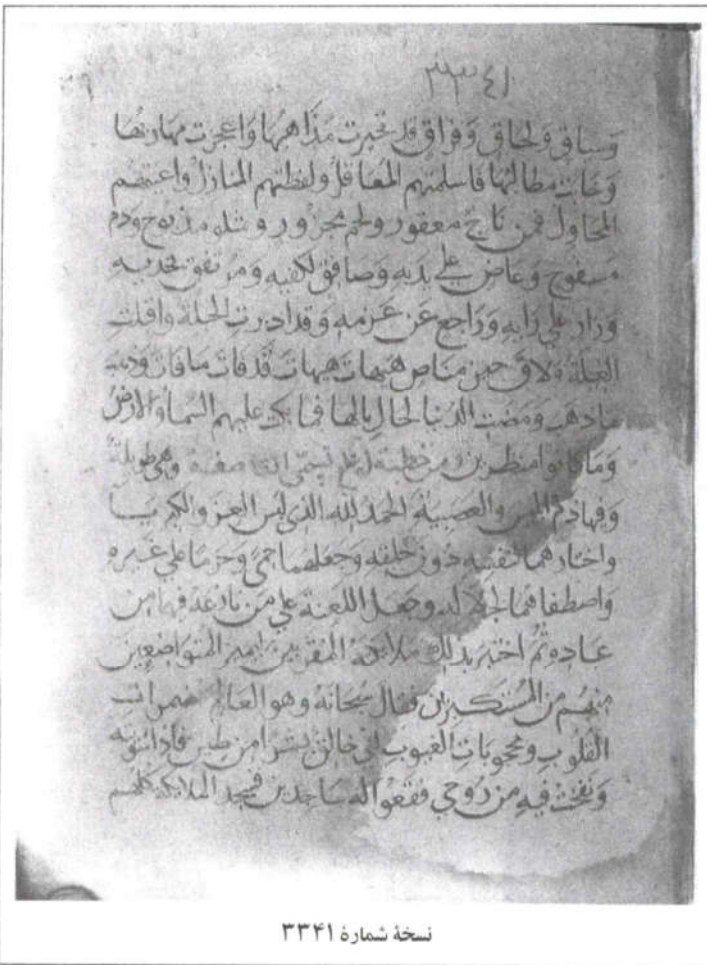
۲۰. نوع خط : نسخ مُعرب زیبا
کاتب : حسن ، فرزند محمد ، فرزند ابوالحسن آوی
تاریخ کتابت : چهارشنبه ، بیستم ربیع الاول سال ۷۰۸ ق
عنوانها و نشانیها : شنگرف و مشکی درشت
تعداد برگ : ۱۵۷ تعداد سطر : ۱۷
نوع جلد : تیماج قرمز ضربی ، با ترنج و لچک ترنج زیبا
اندازه متن کتاب : ۲۱×۱۶ سانتیمتر
اندازه جلد : ۳۱×۲۳ سانتیمتر
شماره ثبت : ۴۵۵۶/۱ محل کتابت : ساوه

نوع جلد: تیماج قرمز ضربی، با ترنج و سرترنج
اندازه متن کتاب: ۱۸ × ۱۲ سانتیمتر
اندازه جلد: ۲۴ × ۱۶ سانتیمتر
شماره ثبت: ۵۷۰۵

نسخه در حاشیه تصحیح شده، و حاشیه نویسی دارد. روی برگ آغاز، اجازه‌ای است که به علت فرسودگی مشخص نیست. در برگ پایانی، دستخط ابوالحسین عبدالرحیم، فرزند دوبر، فرزند حسین، فرزند عبدالرحیم، فرزند سیف، فرزند حسن دیلمی، در رجب سال ۷۷۷ ق آمده که نسخه را نزد محی السنه مجدالدین ابوالفضل عبدالله، فرزند محمود، فرزند مودود، فرزند محمود، فرزند بلدجی موصلی خوانده است. پشت برگ پایانی نیز تملک کمال‌الدین، فرزند شهاب‌الدین ساوی و فرزندش، به سال ۹۶۶ ق آمده است. نسخه رطوبت دیده و فرسوده شده است.

عنوانها و نشانها: مشکى ضربى، با ترنج
تعداد برگ: ۶۴ تعداد سطر: ۱۵
نوع جلد: تیماج مشکى ضربى، با ترنج
اندازه متن کتاب: ۱۳ × ۱۰ سانتیمتر
اندازه جلد: ۱۸ × ۱۴ سانتیمتر
شماره ثبت: ۳۳۴۱

برگهای آغاز و انجام این نسخه افتاده است. این نسخه رطوبت دیده و فرسوده شده و آن‌گاه در کتابخانه آیت الله مرعشی مرمت گردیده است.

نسخه شماره ۳۳۴۱

۲۳. نوع خط: نسخ مُعرب

کاتب: علی، فرزند عبدالله استادی ایرانی

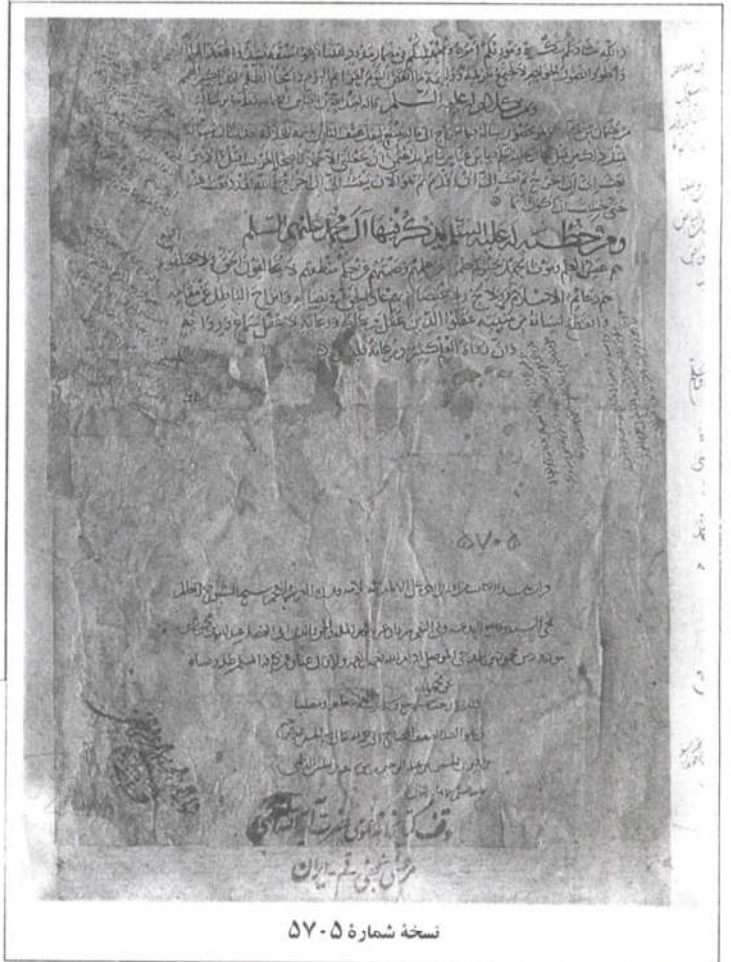
تاریخ کتابت: دوشنبه، پنجم ربیع الاول سال ۸۰۶ ق

عنوانها و نشانها: شنگرف یا مشکى با شنگرف

تعداد برگ: ۱۷۴ تعداد سطر: ۱۹

نوع جلد: برون، تیماج قهوه‌ای، درون، تیماج قرمز باله

برگردان

نسخه شماره ۵۷۰۵

۲۲. نوع خط: نسخ مُعرب

تاریخ کتابت: سده هشتم هجری

اندازه متن کتاب: $17\frac{1}{4} \times 9\frac{1}{4}$ سانتیمتر

اندازه جلد: $25\frac{1}{4} \times 15\frac{1}{4}$ سانتیمتر

شماره ثبت: ۵۲۰۱ محل کتابت: آمل طبرستان

نسخه در حاشیه تصحیح شده و اندکی حاشیه نویسی دارد. در برگهای قبل از نسخه، تملک گنجعلی، با مهر بیضی «ورفعناه مکاناً علیاً»، و نیز روی برگ آغاز، تملک مظفر علی آمده است، و قفنامه‌ای در پشت برگ آغاز چنین آمده است: «وقف عام بر مؤمنان اثنی عشری، کثر الله أمثالهم، و به شرح و قفنامه‌ای از کتب و قفی آقا محمدعلی انبار این نهج البلاغه خط میرزا علیرضا را نیز وقف نمود در سنه ۲۳ شهر رمضان ۱۱۰۳ و صیغه گفته شد.» کاتب نسخه را برای خودش کتابت نموده است. قبل از آغاز، دو برگ مطالب متفرقه نوشته شده است.

تعداد برگ: ۱۵۵ تعداد سطر: ۱۳

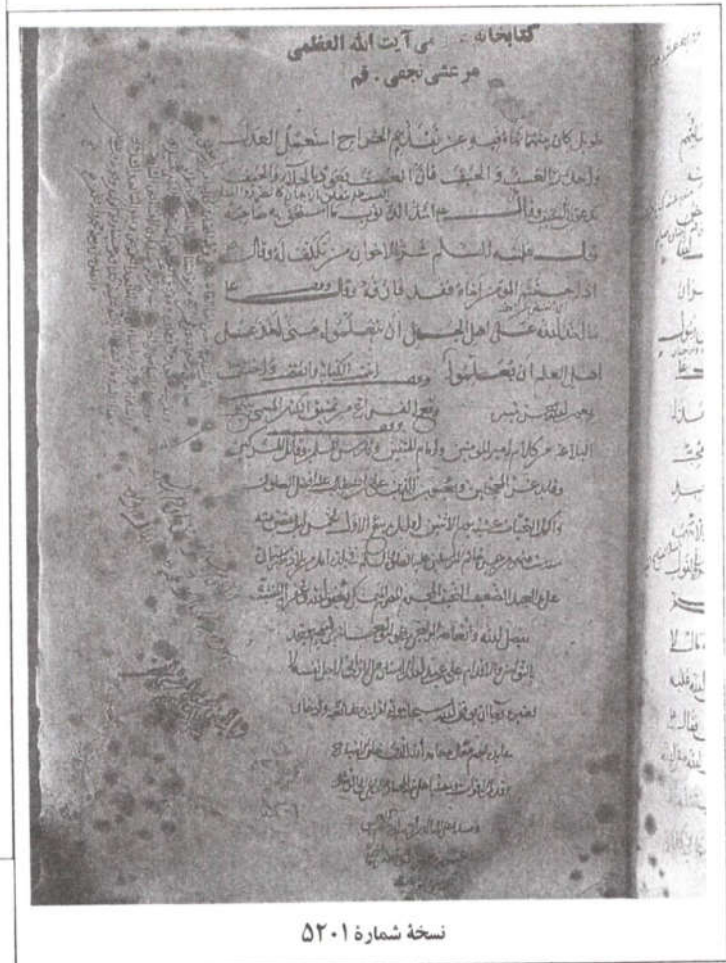
نوع جلد: تیماج قرمز

اندازه متن کتاب: 26×16 سانتیمتر

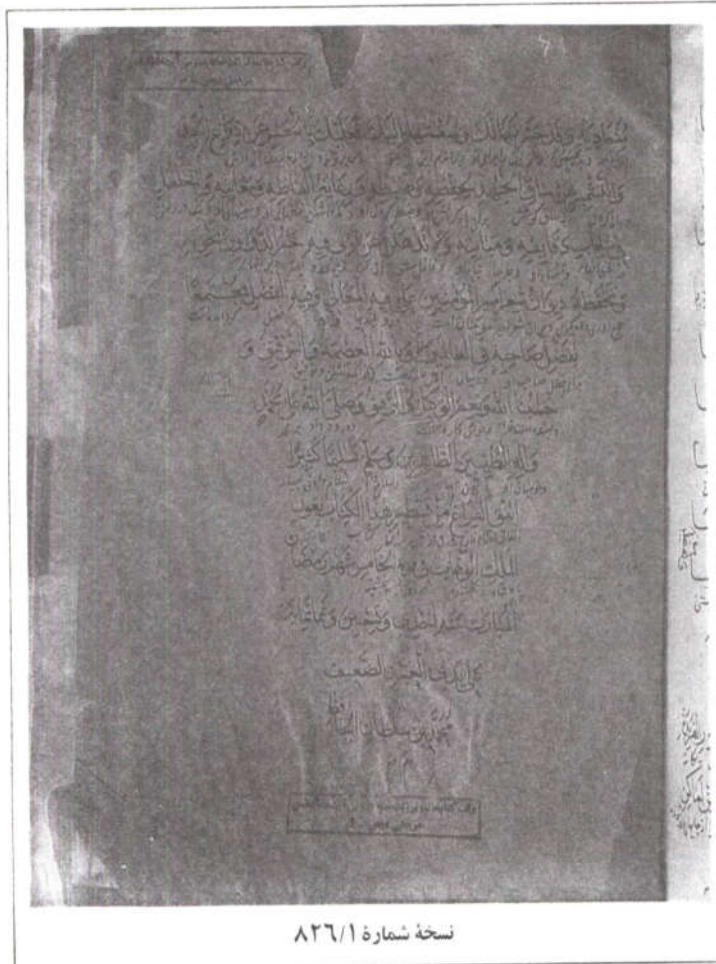
اندازه جلد: 36×25 سانتیمتر

شماره ثبت: ۸۲۶/۱

روی برگ آغاز، تملک حسن، فرزند عبدالغنی، به سال ۱۱۴۵ ق و مهر بیضی «ظنی بالله حسن» و تملک حسین، فرزند عبدالغنی حسینی، و مهر مربع «العبد محمد حسین الحسینی» آمده است. دستخط مؤسس و بنیانگذار کتابخانه نیز در پشت برگ اول نسخه آمده است.

نسخه شماره ۵۲۰۱

نسخه شماره ۸۲۶/۱

۲۵. نوع خط: نسخ، عنوانها ثلث

تاریخ کتابت: اوایل سده نهم هجری

عنوانها و نشانیها: شنگرف

تعداد برگ: ۴۹۶ تعداد سطر: ۹

نوع جلد: ساغری فرسوده مشکی ضربی؛ با ترنج، عطف

تیماج، قهوه‌ای روشن

۲۴. نوع خط: نسخ مُعرب و ترجمه نستعلیق

کاتب: محمد، فرزند سلطان حافظ

تاریخ کتابت: پنجشنبه، رمضان سال ۸۹۱ ق

عنوانها و نشانیها: شنگرف

اندازه متن کتاب: $۱۶\frac{۱}{۴} \times ۱۰\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر

اندازه جلد: $۲۴ \times ۱۶\frac{۱}{۴}$ سانتیمتر

شماره ثبت: ۱۱۱۷۳ نوع کاغذ: خانبالغ

فهرست نسخه‌های جدید

۱. خط نسخ از محمد صادق، فرزند محمد شفیع یزدی، در روز شنبه ۲۳ ذی‌الحجه سال ۱۱۳۲ ق. از روی نسخه ابوالفتوح احمد، فرزند ابوعبدالله بلکو، فرزند ابوطالب آبی، و او از نسخه ضیاء‌الدین فضل‌الله، فرزند علی، فرزند عییدالله، فرزند محمد حسینی راوندی، و او از روی نسخه شریف رضی. شماره ثبت: ۲۷۳.

۲. خط نسخ مُعرب، از سده یازدهم هجری، روی برگ پایانی نسخه، آمده است که علامه ملا محمد باقر مجلسی، مؤلف بحارالانوار برای مولی غیاث‌الدین محمد، در هشتم رجب سال ۱۰۹۲ ق نوشته است. شماره ثبت: ۴۰۱.

۳. خط نستعلیق، در شانزدهم رمضان سال ۱۳۰۰ ق، نسخه هنری زیبا، متن کتاب و عناوین با خط درشت، برگها مجدول به مشکی و لاجورد و شگرف و طلا، برگها در رنگهای گوناگون. شماره ثبت: ۴۱۴.

۴. خط نسخ مُعرب زیبا و ممتاز، از حسن، فرزند حیدر شیرازی در سال ۱۰۹۹ ق، از روی نسخه‌ای به خط یاقوت مستعصمی، در ذی‌قعدة سال ۶۰۱ ق، و او از روی نسخه شریف رضی. شماره ثبت: ۷۷۴.

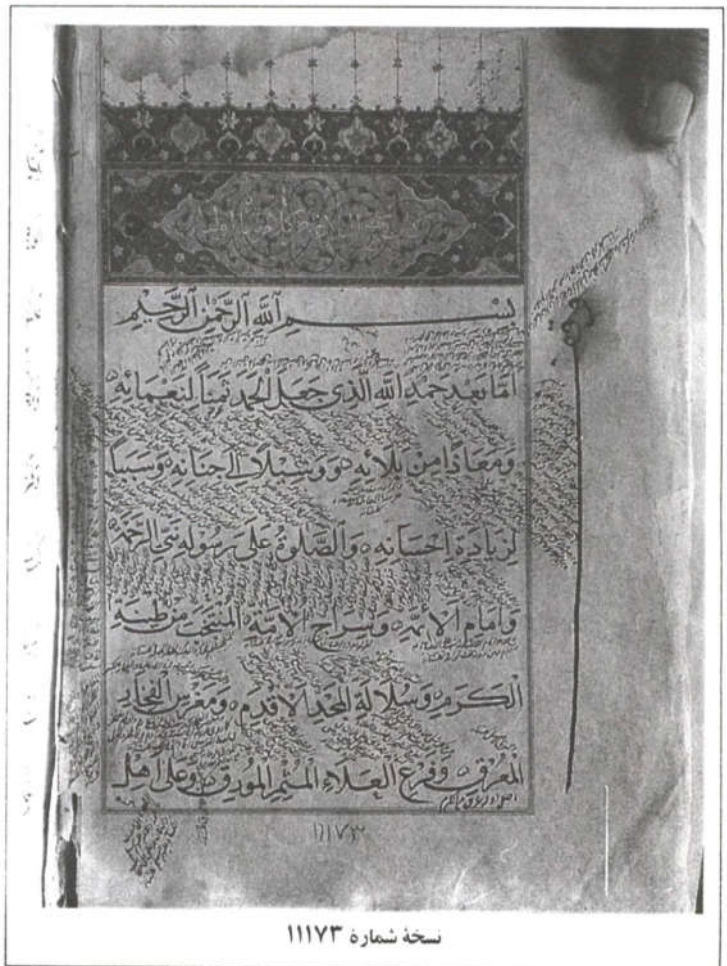
۵. خط نسخ مُعرب از سده یازدهم هجری، نسخه هنری زیبا، برگها مجدول به مشکی و طلا. شماره ثبت: ۸۷۲.

۶. خط نسخ زیبا، کتابت سده یازدهم هجری، نسخه هنری، برگ آغاز دارای سرلوح رنگین، قبل از آغاز، در یک برگ، دستخط مرحوم آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره) در سال ۱۳۴۸ ق آمده است که فوایدی در خصوص کتاب نهج‌البلاغه از جدّ اعلاّی خود مرقوم داشته‌اند. شماره ثبت: ۳۲۰۳/۱.

۷. خط نسخ مُعرب، از سده یازدهم هجری، نسخه مجدول با مشکی و زر. این نسخه در یمن بوده و خط آن از خطوط یزدی است. شماره ثبت: ۳۸۱۷/۱.

۸. خط نسخ، از سده یازدهم هجری، از روی نسخه ابوالفتوح احمد، فرزند ابوعبدالله بلکو، فرزند ابوطالب آبی، نسخه مجدول. شماره ثبت: ۴۱۶۱.

نسخه اندکی حاشیه‌نویسی دارد. برگها مجدول به طلا و مرکب و دارای سرلوح زیبا از طلا و لاجورد است. چند مُهر دایره‌ای در آغاز نسخه آمده است. خط این نسخه، نمونه‌ای از خطوط اواخر سده هشتم و اوایل سده نهم هجری است. سه سرلوح زیبای مکتب خراسان و جداول طلای ناب، با جلد ساغری، همزمان آرایش داده شده است. متأسفانه بر اثر غفلت از حاشیه نسخه، برش بسیاری صورت گرفته است. پشت برگ نخست، تملک علی مارونی، و چند بیت عربی در مدح کتاب نهج‌البلاغه، از ابوعلی حسن فرزند فادار آمده است. همچنین چند مُهر دایره‌ای در آن برگ چنین آمده است: «و مَبْشَرًا بِرَسُولِ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ»؛ «الواثق بالله الملك العلي ابن الشهيد العاملي»؛ «الهي فانشرنی علی دین احمد».

نسخه شماره ۱۱۱۷۳

- خوینی، در ۲۱ ذی‌حجه سال ۱۱۱۷ ق. شماره ثبت: ۹۴۱۲.
۱۶. خط نسخ مُعرب، از سده دهم هجری، نسخه مقابله و تصحیح شده است. شماره ثبت: ۱۰۲۳۴.
۱۷. خط نسخ مُعرب، از سده دهم هجری، روی برگ آغاز، تملک نویسنده معروف، سعید نفیسی، در ۲۸ رجب سال ۱۳۳۹ ق در تهران آمده است. شماره ثبت: ۱۰۴۹۱.
۱۸. خط نسخ مُعرب، در سی‌ام ذی‌قعدة سال ۹۸۴ ق، نسخه مقابله شده است. شماره ثبت: ۱۰۶۹۴.
۱۹. خط نسخ مُعرب، از سده یازدهم هجری، دارای حواشی با امضای علاء‌الدین، که احتمالاً همان مولی محمد گلستانه، مؤلف شرح نهج البلاغه باشد. شماره ثبت: ۱۱۴۵۷/۲.
- یادآوری می‌شود که به جز این مجموعه از نسخه‌های نهج البلاغه، نسخه‌های دیگری هم در این کتابخانه موجود است، که تاکنون فهرست نشده‌اند، و این شاء الله به تدریج انجام می‌گیرد.

۹. خط نسخ مُعرب ابوطالب، فرزند حاجی ابوتراب، روز پنجشنبه یازدهم شعبان سال ۱۱۱۰ ق، دارای حواشی بسیار از شروح نهج البلاغه. شماره ثبت: ۵۹۵۵.
۱۰. خط نسخ مُعرب علی‌رضا، فرزند میرعبدالفتاح حسینی، در ماه ربیع الثانی سال ۱۰۹۸ ق، از روی نسخه مورخ ربیع الآخر سال ۷۶۹. نسخه مقابله و تصحیح شده است. شماره ثبت: ۶۲۴۴.
۱۱. خط نسخ مُعرب محمد، فرزند مؤمن ابهری جی اصفهانی، در روز ۲۶ ذی‌حجه سال ۱۰۷۲ ق. نسخه مجدول است. این نسخه را ملا محمد باقر مجلسی، در سال ۱۱۰۲ ق مقابله کرده است. روی برگ آغاز اشعاری در مدح نهج البلاغه به خط احمد نیریزی، خطاط نامدار سده دوازدهم هجری، در ربیع الثانی سال ۱۱۱۹ ق. شماره ثبت: ۶۷۲۶.
۱۲. خط نسخ، در روز ۲۱ جمادی الثانی سال ۱۰۷۰ ق به دستور کمال الدین علی، فرزند مطهر، فرزند محمد هادوی. نسخه مجدول و مقابله شده، به دست زید، فرزند صالح شامی کویانی، در رجب سال ۱۱۲۱ ق، به هنگام اقامت وی نزد قاسم، فرزند حسین، فرزند امیرالمؤمنین در قمریه خمر در یمن. (منظور از امیرالمؤمنین، امام وقت زیدیه است). شماره ثبت: ۷۲۵۹.
۱۳. خط نسخ مُعرب محمد، فرزند محمد، فرزند محمد مغربی مکی، در شب یکشنبه، سوم ذی‌قعدة سال ۹۸۶ ق، در مکه مکرمه، نسخه مجدول و مقابله شده است. شماره ثبت: ۸۰۵۴.
۱۴. خط نسخ مُعرب ربیع، فرزند شرف جهان، فرزند ابوالصلاح، فرزند جعفر حسنی اردستانی، در شب یکشنبه، هیجدهم جمادی الآخر سال ۱۰۷۴ ق. در پایان باب نخست، اجازه‌ای است که ابوتراب برای شاگرد خود، علی نقی، در روز دوازدهم رجب سال ۱۰۹۷ ق نوشته است. همچنین در پایان نسخه، همو نوشته که کتاب را با همان شاگرد خود در نیمه ربیع الثانی سال ۱۰۹۸ ق مقابله کرده است. نسخه در حاشیه تصحیح شده و کاتب از افادات استاد خود، سید میرزا علاء‌الدین محمد، استفاده کرده است. شماره ثبت: ۸۱۵۲.
۱۵. خط نسخ مُعرب محمد حسین، فرزند ایمان شاه